

Universitatea Babeș-Bolyai
Cluj-Napoca

Teză de abilitare

**Biserică, educație literată și societate
în Transilvania medievală
1250 – 1550**

Adinel-Ciprian Dincă

Conferențiar universitar

Doctor în Istorie

Departamentul de Istorie Medievală, Premodernă și Istoria Artei

Facultatea de Istorie și Filosofie

TRANS.SCRIPT – Centrul de diplomatică și paleografie documentară medievală

Cluj-Napoca

2020

Cuprins

Rezumat

Introducere

Partea I. Realizări științifice și profesionale

I. Premise. Metodă în analiza sursei istorice scrise

I.1 Considerații privind analiza surselor primare arhivistice și librare

I.2 Autografia ca preocupare în cercetarea medievistică

I.3 Cartea medievală din Transilvania ca sursă istorică

I.4 Digitizarea, instrument și resursă pentru analiza paleografică

II. Biserica în societatea transilvăneană

II.1 Episcopia Transilvaniei ca emitent documentar

II.2 Biserică și societate: antroponomia

II.3 Notarii publici – expresie a implicării pragmatice a bisericii în societate

III. Educația literată în Transilvania medievală

III.1 Cultura scrisă în mediul parohial

III.2 Registrele administratorilor laici ai bisericilor parohiale

III.3 Acumulări locale de carte (cca. 1350-1550)

III.4 „Fragmentologia” – perspective de viitor în investigarea mentalității literate

**IV. Receptarea legislației urbane europene în Transilvania medievală. Studiu de caz:
*Codex Altemberger***

Partea II. Plan de dezvoltare al carierei profesionale

Bibliografie – proiecte, publicații, conferințe (ulterior anului 2008)

Rezumat

Prezenta teză de abilitare rezumă principalele realizări academice realizate în ultimul deceniu, ulterior obținerii titlului de doctor în istorie. Aceste realizări sunt prezentate tematic în prima parte, în timp ce o secțiune separată se concentrează asupra planului de dezvoltare a carierei. În ultimul deceniu, interesele mele de cercetare s-au concentrat pe trei subiecte principale: metode privind analiza surselor istorice scrise, implicarea bisericii medievale în viața de zi cu zi a societății transilvănene și evaluarea culturii scrise și a mentalității literate.

Lecturarea, colecționarea și scrierea de cărți în Transilvania Evului Mediu târziu – o noțiune geografică și politică folosită în circumstanțele actuale în funcție de semnificația istorică de dinainte de mijlocul secolului al XVI-lea – au fost fenomene care nu au reușit să atragă atenția binemeritată din cercurile cercetătorilor, fie internaționale, fie locale. Cu toate acestea, rolul marginal jucat de sursele non-documentare în latină (percepute oricum ca fiind mai puțin importante în comparație cu textele slavone și chirilice) utilizate în cercurile istorico-filologice academice au rădăcini mult mai profunde, coborând până la semnificația politică a investigării fenomenelor istorice din timpul iluminismului (secolul al XVIII-lea) și romantismului (secolul al XIX-lea). Chiar și înțelegerea critică privind reconstrucția trecutului istoric, o părere împărtășită în primele decenii ale secolului al XX-lea, s-a suprapus scrierii istorice românești cu transformări politice și teritoriale majore, tradusă în contextul de cercetare filologic-istoric ca un efort de recuperare a trecutului anterior neglijat al românilor, care, ca preponderent creștini din aria „Commonwealth-ului” ortodox, nu au avut niciun impact asupra creării unei culturi latine în regiunile de sud-est ale continentului european.

Ca zonă de frontieră, conectând mari paradigme ale civilizației, fenomenele culturale s-au manifestat lent în Transilvania pre-reformată și cu o intensitate mai mică. Receptarea mentalității literate s-a exprimat mai clar începând cu sfârșitul secolului al XIII-lea, în moduri mai diluate comparativ cu vestul continentului. Cultura scrisă la nivel regional dezvăluie un model profund pragmatic, motivat de cerințele zilnice: juridice, sociale, economice sau legate de devoțiunea cotidiană. Astfel, utilizarea cărților, manuscrise sau tipărite, trebuie interpretată și înțeleasă într-un context specific, determinată de considerente practice. Așadar, aș porni de la ipoteza că Transilvania poate fi considerată un adevărat „Schreiblandschaft”, un peisaj literat

așa cum este definit cu succes la nivel teoretic în ceea ce privește alte regiuni europene din nordul Germaniei și din zonele baltice.

Dezvoltarea viitoare a carierei academice are în vedere trei direcții principale: o componentă pedagogică, o dimensiune didactico-administrativă și una de management. Factorul pedagogic, axat în prezent pe cursurile de paleografie latină, istoria Transilvaniei medievale, dar și istoria cărților și educației în Evul Mediu Latin, predate la nivel licență și master, va fi extins, începând cu noul an universitar 2020/2021, cu un nou curs, dedicat studenților masteranzi, care oferă o introducere în terminologia și analiza fenomenelor istorice și juridice din Evul Mediu Latin, cu accent pe integrarea conceptelor împrumutate din istoria dreptului în cercetarea medievală. În plus, în prezent este în construcție un portal web, al cărui obiectiv principal este crearea unei platforme digitale găzduită de serverul UBB, care să conțină elementele de bază ale cursului „Paleografie latină” (module didactice, bibliografie, link-uri utile de internet), împreună cu o serie de exerciții de transcriere interactivă și analiza unor texte documentare medievale referitoare la Transilvania. Acest concept complex, prezentat pentru prima dată în România, integrează soluții și resurse de cercetare sub forma unei platforme digitale avansate pentru predarea modernă a paleografiei latine.

În strânsă legătură cu activitatea pedagogică, este considerată continuarea și dezvoltarea unei direcții didactico-administrative prin participarea ca membru în comisii pentru acordarea de grade didactice și titluri academice, în comisiile de îndrumare la Școala doctorală „Istorie. Civilizație. Cultură” a UBB, în comisii de doctorat (referent intern, dar și extern la universitățile europene). Aceste aspecte sunt completate de activitatea de management în calitate de director al entității de cercetare interdisciplinară „TRANS.SCRIPT. Centrul de diplomatică și paleografie documentară medievală”, o structură a Facultății de Istorie și Filosofie a UBB și afiliată Institutului de Istorie Națională. Interesul de cercetare al acestui centru este reprezentat de exploatarea moștenirii culturale scrise pe teritoriul Transilvaniei medievale.

În concluzie, în opinia mea, paleografia latină medievală se constituie drept un atribut definitoriu al profesionalismului și excelenței în domeniul istoriei, un mijloc adecvat de identificare și educare a studenților care demonstrează abilități pentru activități de cercetare, dar în primul rând o perspectivă de înțelegere a istoriei culturale și intelectuale a Transilvaniei medievale. Principiile generale cu care operează paleografia – fidelitatea față de sursa istorică, spiritul de observație și analiză, atenția la detalii – sunt doar câteva dintre elementele care pot fi transmise grupurilor mai mari de studenți, diseminând în acest mod criteriile necesare pentru stabilirea unor atitudini profesionale corecte.